

salveleden sonraki ilk cümle yanında hâtime ve diğer kayıtlardan önceki son cümle, yani esas metnin başı ile sonu nakledilmelidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâmus Tercümesi, III, 499; Yusuf Ziya Kavakçı, *İslâm Araştırmalarında Usul*, Ankara 1976, s. 67, 70; *Köprülü Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, İstanbul 1406/1986, II, 172-173; Mühâbat S. Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usul*, İstanbul 1991, s. 29-30; H. Ritter, "Datierung durch Brüche", *Oriens*, 1/2, Leiden 1948, s. 237-247; Nihat Mazlum Çetin, "Yazma Eserlerin Tanınması", *İlim ve Sanat*, sy. 30, İstanbul 1991, s. 62-63 (bu madde esas itibarıyla Nihad M. Çetin'in, İÜ Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda "İlmî Araştırmalarda Temel Bilgiler ve Usul" adı altında verdiği derslerde tutulan notlara dayanmaktadır).

ORHAN BİLGİN

FERÂHÂNİ

(فراهانی)

(1860-1917)

İranlı şair ve gazeteci.

22 Temmuz 1860'ta Sultanâbâd'a bağlı Kâzerân köyünde doğdu. Asıl adı Mirza Sâdık Han olup babası ve annesi tarafından ünlü Kaçar veziri Mirza Ebû'l-Kâsım Kâimmakâm'ın akrabasıdır. Ailesinde şair ve devlet adamlarının bulunması sayesinde iyi bir tahsil gördü. Arap dili ve edebiyatı, tarih, felsefe, matematik, astronomi öğrenimi yanında Avrupa edebiyatını da tanımaya çalıştı.

Küçük yaşta şiirle ilgilenmeye başlayan Ferâhânî babasının ölümünden sonra (1874) Tahran'a gitti. Burada Emîr-i

Nizâm Hasan Ali Han ve Şehzade Tahmasb Mirzâ-yı Müeyyedüddevle'nin takdirdi ve himayesini gördü. Önceleri Pervâne mahlasını kullanırken Emîr-i Nizâm'a hürmeten Emîrî mahlası ile şiirler yazmaya başladı. Muzafferüddin Şah tarafından 1896'da kendisine "edîbü'l-me-mâlik" lakabı verildi. 1898 yılında Tebriz'de kurulan Lokmâniyye Medresesi'nin müdür yardımcılığına getirildi. Aynı yıl haftalık *Edeb* gazetesini çıkardı. Kafkasya ve Hârizm seyahatlerinden sonra bu gazeteyi Meşhed'de yayımlamaya devam etti. 1905'te Bâdkûbe'de Farsça ilâveli Türkçe *İrşâd* gazetesini çıkardı. Meşrutiyet hareketlerini destekleyen Ferâhânî, birinci meclisin açılmasıyla birlikte *Meclis* gazetesinin yazı işleri müdürlüğüne getirildi. 1907'de haftalık *İrâk-ı Acem* gazetesini yayımladı. Bir süre çeşitli şehirlerde hâkimlik yaptı. 21 Şubat 1917'de Tahran'da öldü.

Klasik şiirin her türünü deneyen Ferâhânî daha çok kaside tarzında başarılı oldu. Eski şairleri taklit ederek yazdığı kasidelerinde Nâsirüddin Şah, Muzafferüddin Şah gibi hükümdarlarla diğer emirleri övdü ve karşılığında onlardan mükâfat bekledi. Meşrutiyet devrinden sonra vatan sevgisinin ön plana çıktığı kasidelerinde döneminin bütün siyasi faaliyetlerini işledi; sosyal hareketleri, reformları tenkit etti. Halkı hürriyet ve meşrutiyet yolunda mücadeleye çağırdı. Genç şairleri şiirde yeni konular bulmaya ve halka yönelik şiir söylemeye teşvik etti; vatan ve millet sevgisini yansıtan şiirlerin aşk şiirlerinden daha güzel

Ferâhânî

olduğunu anlatmaya çalıştı. Meşrutiyetten önce yazdığı şiirlerde anlaşılması güç kelimelerle yüklü bir dile sahipken sosyal muhtevalı şiirlerinde halkın anlayabileceği bir dil kullandı. Şiirleri ölümünden sonra Vahid-i Destgirdî tarafından derlenerek yayımlanmış (Tahran 1312 hş.) ve bunun daha sonra çeşitli baskıları yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Divân-ı Kâmil-i Edîbü'l-Memâlik-i Ferâhânî-yi Kâ'immakâmî (nşr. Vahid-i Destgirdî), Tahran 2535 şş., nâşirin dibâcesî, s. y.-kd.; E. Browne, *Târîh-i Edebiyyât-ı İran ez Âğâz-ı Ahd-i Şafeviyye tâ Zamân-ı Hâzır* (trc. Reşid-i Yâse-mî), Tahran 1316 hş., s. 223-226; M. Bakır-ı Burkâi, *Sûhanverân-ı Nâmî-yi Mu'âşır*, Tahran 1329 hş., s. 257-260; Azîz Devletâbâdî, *Târîh-i Taḥavvül-i Neşr-i Fârsî-yi Mu'âşır*, Tebriz 1333 hş., s. 53, 73; Rypka, *HIL*, s. 336-337; Yahyâ Âryân-pür, *ez Şabâ tâ Nîmâ*, Tahran 1350 hş., II, 137-146; Bânû Nusret Tecrübekâr, *Sebk-i Şi'r der 'Aşr-ı Kâcâriyye*, Tahran 1350 hş., s. 141-144; Murtazâ Sultânî, *Fihrist-i Rûznâme-hâ-yi Fârsî*, Tahran 1354 hş., s. 9-10, 26, 114, 134-135; DMF, I, 77.

MEHMET KANAR

FERAHEFZÂ

(فرهنا)

Türk müzikisinde
bir birleşik makam.

Ünlü müzikşinas Vardakosta Ahmet Ağa tarafından terkip edilmiştir. Dizisi iki türlü elde edilebilmektedir. Birinci şekilde, acem makamı dizilerine acem-aşiran perdesindeki çârgâh dizisinin ve yegâh perdesindeki bûselik dizisinin eklenmesiyle elde edilir. İkinci şekilde ise yerindeki acem-aşiran makamı dizisine yegâh perdesindeki bûselik dizisinin eklenmesinden meydana gelir. İkinci çeşit ferahfezâda tiz durak acem perdesinden seyre başlanacağından bu bölgede bir seyir alanına ihtiyaç vardır. Giriş seyrindeki bu bölgeyi temin etmek için acem-aşiran perdesindeki çârgâh beşlisi si-

Acemde çârgâh beşlisi

Yerinde bayatî dizisi

Nevâda bûselik beşlisi

Yerinde uşşak dördüsü

Acem-aşiranda çârgâh (acem-aşiran) dizisi

Çârgâhta çârgâh dördüsü

Acem-aşiranda çârgâh beşlisi

Düğühta kürdî veya hicaz dördüsü

Yegâhta bûselik beşlisi

Yegâhta bûselik dizisi

Genişlemiş bölge

Acemde simetrik çârgâh beşlisi

Acem-aşiranda çârgâh (acem-aşiran) dizisi

Çârgâhta çârgâh dördüsü

Acem-aşiranda çârgâh beşlisi

Düğühta kürdî veya hicaz dördüsü

Yegâhta bûselik beşlisi

Yegâhta bûselik dizisi

1. çeşit
ferahfezâ
makamı
dizileri

2. çeşit
ferahfezâ
makamı
dizileri

metrik olarak tiz durak acem perdesine aynen göçürülür. Böylece aynı zamanda makamın genişleme alanı da teşkil edilmiş olur. Bu ikinci çeşit ferahfezâ birincisine göre daha fazla kullanılmıştır.

Nota yazımında donanımına si küçük mücennep bemolü yazılır, gerekli değişiklikler ise eser içerisinde gösterilir. Yedeni, kabanım hicaz perdesi (bakiye diyezli do) dir. Makamın güçlüsü tiz durak acem perdesi olup bu perdede cârgâh çeşnisiyle yarım karar yapılır. İnci bir seyir takip eden makamın durağı yegâh perdesidir.

Ferahfezâ makamı seyri sırasında, zaman zaman nevâ perdesindeki bûselik beşlisiyle yapılan asma kararlar oldukça ilgi çekicidir. Zira ferahfezâ makamının içinde yer alan acem-aşiran makamı dizisinde yapılan nevâda bûselik geçkisi, Batı mûsikisindeki majör-minör ilişkisi çerçevesinde fa majörün ilgili minörü olan re minöre yapılan geçki gibidir. Bu durum, majör-minör arasındaki münasebet konusunda bilgileri olmadığı halde Türk mûsikisi bestekârlarının deha ve sezgileriyle mûsikinin tabii kanunlarını başarıyla uyguladıklarının açık bir delilidir.

Ferahfezâ makamı seyri esnasında zaman zaman, acem-aşiran dizisinin ikinci derecede güçlüsü olan cârgâhta bûselik perdesi yeden olarak kullanılmak suretiyle yapılan cârgâhlı asma kararlar da son derece önemlidir. Makamın diğer asma karar perdeleri ise nevâda bûselikli ve hicazlı, cârgâhta nikrizli, segâhta segâhlı veya ferahnâklı, dügâh perdesinde de uşşaklı, kürdili ve hicazlı kalıslardır. Diğer taraftan cârgâh çeşnisiyle asma karar yapılan acem-aşiran perdesinin de bu makam için ayrı bir önemi

1. çeşit
ferahfezâ
seyri

2. çeşit
ferahfezâ
seyri

vardır. Çünkü bu perdedeki belirgin kararlar ve dolayısıyla acem-aşiran dizisinin varlığı ferahfezâ makamını sultânîyegâh makamından ayıran özelliklerdendir.

Ferahfezâ makamına örnek olarak Zeki Mehmed Ağa ve Tanbûri Cemil Bey'in muhammes usulündeki peşrevleri, Ham-mâmîzâde İsmâil Dede Efendi'nin Mevlevî âyiniyle firengî fer' usulünde, "Ey kaşı keman tîr-i müjen cânıma geçti" mısraı ile başlayan ikinci bestesi, Mehmet Râkım Elkutlu'nun, "Nâzında senin özlediğim eski cefâ yok" mısraı ile başlayan semâisi ve Şehzâde Seyfeddin Efendi'nin düyek usulünde, "Halâs et kalbimiz hubb-i sivâdan" mısraı ile başlayan ilâhisi verilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdûlbâkî Nâsir Dede, *Tedkik ü Tahkik*, Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 1242/1, vr. 23^a; Ezgi, *Türk Musikisi*, I, 189-192; IV, 241; İbnü-lemin, *Hoş Sadâ*, s. 148-150; Özkan, *TMNÜ*, s. 524-529; Rauf Yekta, *Türk Musikisi*, s. 79-80; Arel, *Türk Musikisi*, s. 141-143.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

FERAHNÂK

(فرحناك)

Türk mûsikisinde
bir birleşik makam.

Dizisini ilk defa ünlü mûsiki bilgini Abdûlkâdir-i Merâgî'nin tertip ederek kullandığı bu makam çok sonraları mûsikîşinas Şâkir Ağa tarafından adlandırılarak belirlenmiş ve ilk örneklerini de Şâkir Ağa ile Hammâmîzâde İsmâil Dede Efendi vermiştir. Dizisi nevâda rast beşlisinin, nîm hicazda hicaz dörtlüsünün, segâhta ferahnâk ve dügâhta rast beşlisinin, ırakta yani yerinde ferahnâk beşlisinin birbirine eklenmesinden meydana gelmiştir.

Nota yazımında donanımına fa ve do bakiye diyezleri yazılır, gerekli değişiklikler ise eser içerisinde gösterilir. Yedeni, portenin 1. çizgisindeki bakiye diyezli mi (acem-aşiran) perdesidir. Makamın güçlüsü, üzerinde rast çeşnisiyle yarım karar yapılan nevâ perdesidir. Ancak bazı bestekârların bu çok renkli ma-

Ferahnâk
dizileri